

Dorinio ugdymo Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose metodologiniai orientyrai

Lilija Duoblienė

Socialinių mokslų (edukologijos) daktarė
Vilniaus universiteto Filosofijos fakultetas
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
El. paštas: lilija.duobliene@fsf.vu.lt

Straipsnyje aptariama dorinio ugdymo Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose padėtis. Atliekama pagrindinės mokyklos etikos bendrųjų programų analizė, išryškinama jų metodologijos kaita ir dominuojantys orientyrai, kurie leidžia geriau įvertinti esamos padėties pranašumus ir trūkumus, numatyti dorinio ugdymo perspektyvas. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų programų metodologiniai orientyrai lyginami su dominuojančiais Europos šalyse orientyrais, kartu apžvelgiamas platesnis Lietuvos socialinis kontekstas: socialinės raidos Lietuvoje ypatumai, jaunimo mąstymo kaita ir vertybės, mokytojų rengimas, vadovėlių leidyba. Pagrindinė straipsnio įžvalga yra Lietuvos mokyklų programų metodologijos eklektiškumas, o kita vertus, – dialogo filosofijos, kaip metodologinio orientyro, stiprėjimas. Atskleidžiami dialogo filosofijos pagrindiniai pranašumai, kurie svarbūs tobulinant dorinį ugdymą Lietuvoje.

Pagrindiniai žodžiai: dorinis ugdymas, etika, pagrindinė bendrojo lavinimo mokykla, metodologija, dialogo filosofija.

Problemos aktualumas ir straipsnio tikslas

Doriniam ugdymui Lietuvoje nuo pat Nepriklausomybės atkūrimo teiktas išskirtinis dėmesys. Dorinio ugdymo disciplina bendrojo lavinimo mokykloje buvo iškelta į pirmą ugdymo turinio planą. Tokio sprendimo niekas neginčijo, jis buvo akivaizdžiai visų palaikomas. Tačiau ilgainiui ėmė ryškėti dorinio ugdymo problemų. Aštri dorinio ugdymo kritika atsirado, kai nuslūgo Nepriklausomybės atkūrimo sukelta euforija, visuomenė pateko, sociologo E. Durkheimio terminais tariant, į anomijos būseną, stiprėjo nusivylimas gyvenimo kokybe, padidėjo nedarbas, nusikalstamumas, ryškėjo

marginalizacijos ir socialinės atskirties formavimasis. Lietuvos politikams ėmus spręsti šias problemas, padėtis gerėjo, tačiau dorinis ugdymas, kaip viena iš pagalbinių tos politikos priemonių, deramai nebuvo įvertintas. Mat atsirado kitų didelių problemų, pavyzdžiui, suaugusiųjų ir jaunimo emigracija, kuri vėl atkreipė Lietuvos visuomenės žvilgsnius į dorinį ir pilietinį ugdymą, jo spragas. Taigi akivaizdu, kad dorinis ugdymas, ir ypač formalusis ugdymas, buvo ir yra šiuolaikinės Lietuvos visuomenės edukacijos centre, jam reikia nuodugnesnių svarstymų, analizės ir numatyti perspektyvas.

Lietuvos švietimo analitikai vis dar nepakankamai skiria dėmesio dorinio ugdymo problemoms mokykloje spręsti. Socialinės mora-

lės ar dvasinės sveikatos atžvilgiu tyrimai atliekami: vykdomi korupcijos tyrimai, asmenybės brandos, dvasingumo tyrimai, tautinio tapatumo tyrimai, o konkreti dorinio ugdymo disciplina, ir ypač etikos pamokos, nesulaukia dėmesio. Diskusijos apie dorinį ugdymą, etikos ir tikybos pamokų bendrojo lavinimo mokyklose sąsajas ir paskirtį, vykusios praėjusio dešimtmečio pabaigoje, nutilo tarsi dorinio ugdymo pamokų problemos jau išspręstos ir nereikia atskiro dėmesio. Galima paminėti vos kelis autorius, pastaruoju metu atidžiau nagrinėjančius dorinio ugdymo discipliną. Tai L. Degėsys, J. Baranova, J. Jankūnienė, R. Aškinytė, siekiantys praktiškai tobulinti dorinį ugdymą, rašantys ne tik straipsnius ir recenzijas, bet ir rengiantys vadovėlius, kitas mokomąsias priemones bei dalyvaujantys mokytojų tobulinimo seminaruose. Per penkiolika metų praktinėje srityje palyginti daug nuveikta ir veikama: atnaujinamos etikos programos, rengiami vadovėliai, mokytojai, organizuojami seminarai, tačiau padėtis negerėja ir netenkina visuomenės lūkesčių. Vadinas, problema pernelyg sudėtinga, daugiaprasmė ir stokojanti drąsesnių politinių sprendimų. Priešaščių, nulėmusių moralinį visuomenės nuosmukį ir abejingumą aplinkai, yra daug ir jos glaudžiai susijusios, todėl reikia atidumo joms atpažinti, išskirti ir veikti, dalį veiklos skirti doriniam ugdymui mokykloje.

Taigi šio straipsnio tikslas – apžvelgti dorinio ugdymo padėtį Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje, įvertinti jau nueitą kelią, jo vingius ir svarstyti dorinio ugdymo tobulinimo perspektyvas. Svarstant dorinio ugdymo problematiką, turimas omenyje tik etikos dalykas kaip laisvai pasirenkama dorinio ugdymo alternatyva. Kitai alternatyvai – tikybai – lygiai taip pat reikia analitinio žvilgsnio ir diskusijų, bet tai jau kito straipsnio objektas. Šiame straipsnyje,

analizuojant dorinį ugdymą (etiką), remiamasi bendrojo lavinimo mokyklų bendrųjų programų metodologijos analize.

Lietuvos moksleivių mąstymas ir vertybės

Kiekviena problema gali būti tinkamai sprendžiama tik suvokus platesnį jos kontekstą. Todėl visų pirma reikia apžvelgti ir įvertinti, kioje visuomenėje gyvenama, koks mąstymas jai būdingas. V. Radžvilas yra pažymėjęs, kad Lietuvos gyventojams stinga kritinio mąstymo, susivokimo ir sąmoningos alternatyvų atrankos. Anot jo, „nedemokratinės nuostatos artimos daugeliui šalies gyventojų... šiuos ypatumus lemia ne tik globaliniai, bet ir vietiniai veiksniai, pirmiausia šalies kultūrinės bei politinės raidos istoriniai ypatumai“ (Radžvilas, 2006, p. 45). Šia jo mintį galima plėtoti, teigti, kad Lietuvos visuomenė orientuota į gana įvairius ar net priešingus idealus, o jų siekinys yra nulemtas kelių iš praeities paveldėtų kultūrinių ir psichologinių ypatumų. Tai:

- 1) sovietinio ideologinio mąstymo palikimas,
- 2) stipri krikščionybės įtaka,
- 3) visuomenei būdingas tikėjimas autoritetais.

Šie ypatumai lemia visuomenės polinkį *kuo nors* tikėti ir dogminį mąstymą. Visuomenės polinkis tikėti iš principo nėra neigiamas dalykas, greičiau, atvirkščiai, – rodo asmeninės ir visuomeninės darnos, teisingo gyvenimo poreikį ir užsitikinimą. Tačiau čia yra ir pavojų: tokios nekritiškos visuomenės mąstymas gali būti lengvai paveikiamas didesnę galią turinčių institutų. Padidėja indoktrinacijos galimybės įvairiose srityse. Atsiradus daug įvairius tikėjimus siūlančių institutų: žiniasklaida, pranašai, nauji tikėjimai, įvairių sričių ekspertai (Giddens, 2000; Bauman, 1994, 2002), visuomenės valdymas tampa gana paprastas, paslankus. Vi-

suomenėje, kurioje nėra tvirto intelektualinio stuburo, atitinkamą įtaką patiria ir jaunimas bei moksleivija, kuriems sovietinis režimas nepadarė tiesioginės įtakos. Jaunimas, auklėjamas nekritiškų mokytojų ir tėvų, taip pat ima pasižymėti būdo bruožais, kuriems nereikia intelektualinių pastangų, atrankos, orientuojantis į siūlomus ir lengvai pasiekiamus vartojimo objektus, dažnai prasišlenkiančius su moralinėmis vertybėmis (Zaleskienė, 2001).

Moksleivių vertybių kaitos Lietuvoje tyrimai atskleidė:

- 1998 m. labiausiai vertinama: darna, draugystė, jautrumas, grožis;
- 2001 m. labiausiai vertinama: išsilavinimas, intelektualumas, vartotojiškumas, asmeninė gerovė;
- 2006 m. labiausiai vertinama: vartotojiškumas, konkurencija, dideli atlyginimai, komfortas, gyvenimas miestuose, užsienio kalbos mokėjimas.

(Aramavičiūtė, 2002, 2005; Duoblienė, 2006, Zaleskienė, 2006).

Tokią moksleivių vertybių kaitą, joms krypsiant į pragmatišumą, viena vertus, galima aiškinti kaip natūralų globalizacijos padarinį, kita vertus, akivaizdu, kad pernelyg greitas ir nekritinis šiuolaikinio pasaulio stiliaus perėmimas, neteikiant reikšmės tradicinėms vertybėms ir moralinėms nuostatoms, kelia pavojų Lietuvos edukacijai.

Pokyčių Lietuvoje aplinkybės padeda suvokti atliktas analitikų darbas, kuriame atskleista, kaip keitėsi sociumo sąranga ir jo ypatumai. M. Šaulskas (Socialiniai pokyčiai, 2000) išskyrė Lietuvos visuomenės išgyventus skirtingus etapus ir juos įvardijo:

1. Revoliucinė situacija. Jai būdinga restitucinė, imitacinė ir kontinuacinė kismo orientacija (1988 m. iki 1992 m.). Bendra šalies socialinė padėtis gerėja.

2. Evoliucinė situacija. Jai būdinga imitacinė, kontinuacinė ir inovacinė kismo orientacija (nuo 1992 m.). Bendra šalies socialinė padėtis blogėja, bet ji yra prognozuojama; atsiranda dėsningumų.

Be abejonės, dabar jau turėtume kalbėti ir apie trečią, o gal net ir ketvirtą etapą, kuriuose socialinė padėtis gerėja, ji vis labiau prognozuojama, tačiau didėja finansinė praraja tarp socialinių grupių, o tai kelia vienu pasipiktinimą kitais ir naujas moralės problemas.

Šią periodizaciją suvokus kaip natūralų mūsų visuomenės nueitą kelią lengviau suprasti moralinių vertybių kaitos ir dorinio ugdymo raidą.

Dorinio ugdymo metodologijos bendrojo lavinimo mokykloje raida

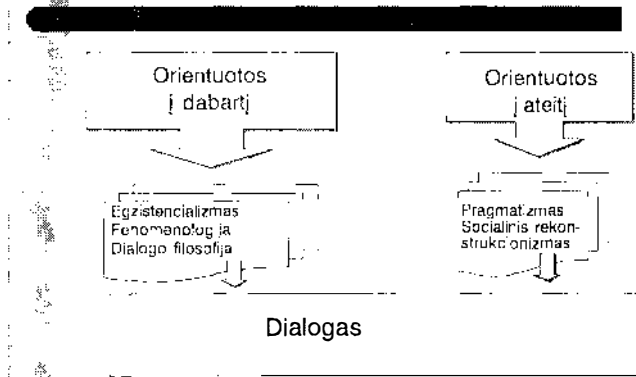
Remiantis pateiktais socialinės raidos ypatumais, atitinkamai galima traktuoti dorinio ugdymo kaitą bendrojo lavinimo mokykloje. Atlikus bendrojo lavinimo mokyklų bendrųjų etikos programų turinio analizę ir pagal M. Šaulausko socialinių pokyčių logiką išskiriami keli etapai.

I etapas – dominuoja idealizmas (iš dalies ir neotomizmas) ir šiomis filosofijomis grindžiamos vertybės: grožis, gėris ir tiesa, jas papildė meilė Dievui (Bendrųjų programų 1994 m. projektas, 1997 m. programa);

II etapas – atsiranda eklektinis ugdymo filosofijos pobūdis:

- Idealizmas: tikėjimas idėjomis.
- Pragmatizmas ir socialinis rekonstrukcionizmas: vertinama patirtis, skatinamas aktyvumas, problemų sprendimas, kritinis mąstymas, praktinė nauda.
- Fenomenologija: vertinama kasdienė patirtis, autentiškumas, reiškinį unikalumo suvoktis.

Naujos ugdymo paradigmos

1 pav. Naujos ugdymo paradigmos

- Liberalizmas: laisvė, individualizmas, skirtybės, vertybių įvairovė.

(Bendrojo lavinimo mokyklų bendrosios programos ir standartai, 2002, 2003).

Dėl šiuose etapuose nurodytų programų rengimo metų pažymėtina, kad jie netelpa į Šaulausko apibrėžtus etapų rėmus, t. y. etapai šiek tiek pasislenka į dabartį, vėluoja. Tokia nesutaptis neatsitiktinė. Tradiciškai švietimo pokyčiai gerokai vėluoja, palyginti su bendrais socialiniais pokyčiais, ypač jei švietimas susiejamas su ugdymo institucijomis ir ugdymo procesu. Ne itin realus atrodo teiginys „Švietimo gairėse“, kad „Lietuvos švietimas įstengs savo visuomenines priedermes atlikti tik tuomet, kai jo raida liks bendrąja visuomenės raida“ (Švietimo gairės, 2003, p. 7). Nebent tai būtų suprantama kaip palinkėjimas tolimai atečiai ir kiek utopinei valstybei. Juk suprantama, kad parengti visuomenės švietimo, kurio vienas iš tikslų – paveika ar ugdymas, medžiagą trunkalaiko, o tos medžiagos diegimas, refleksija ir korekcija taip pat trunka, todėl tikėtis greitų rezultatų beprasmiška, ne-

bent ateitų nauja švietimo praktika, mokančių taikyti naujas technologijas, karta.

Įvertinus antrojo dorinio ugdymo etapo naujoves būtų galima apibūdinti taip: visos jos daugiau ar mažiau atsižvelgia į asmens interesus ir galimybes juos sieti su kitų interesais, taigi, viena vertus, artėti prie praktinių ir egzistencinių potyrių, kita vertus, prie kritiškumo ir dialogo filosofijos. Orientacija į dialogo filosofiją yra itin pastebima Vakarų šalyse (Jackson, 2004; Abdalah-Preteille, 2004). Tiesa, ten labiau remiamasi į dabartį atsižvelgiančiu fenomenologiniu dialogu. JAV, be abejonės, būdingesnė kita – racionali dialogo samprata, kylanti iš suvokimo rasti bendruomenės sutarimą, derinant interesus ir vertybes (1 pav.).

Yra ir kita ugdymo alternatyva – grąžinti prarastus moralės normatyvus, apeliuojant į Aristotelio ir I. Kanto charakterio ugdymo mokyklas (Lickona, 1991). Tai siūlymas atsigręžti į praktines moralės filosofiją ir jos postulatus.

Tačiau dauguma švietimo politikų labiausiai linkę pripažinti dialogo svarbą, ieškoti būdų jį steigti.

Racionalusis dialogas
(sokratiškasis, pragmatiškasis)

- Racionalus supratimas
- Veiksmo refleksija
- Situacijos diagnozė
- Problemų sprendimas
- Prognozės
- Veiksmas siekiant rezultatų
- Argumentacija
- Pažinimas ir moralumas

Fenomenologinis dialogas
(pagal Buberio, Levino filosofiją)

- Egzistencinė suvoktis
- Refleksija kaip veiksmas
- Intuicija
- Autentiškas kelio pasirinkimas
- Pilnatvės išgyvenimas
- Įsibūtinimas
- Santykio steigtis
- Pažinimas, estetiškas ir etinis jausmas

2 pav. Dialogo samprata

Kuo patraukli moralės filosofija, kuri yra orientuota į dialogą? Šiuolaikinės dialogo filosofijos vertybes supaprastintai galima klasifikuoti taip:

- Atsigręžimas į *Kitą*.
- Atsakomybė.
- Dėmesingumas *Kitam*.
- Rūpestis *Kitu*.
- Empatija.

Šios vertybės būdingos šiuolaikinei dialogo filosofijai, kuri kildinama iš M. Buberio ir E. Levino prielaidų (Buberis, 1998, 2001; Levinas, 1994, 2001). Tačiau, pažvelgus į kitą dialogo sampratą – sokratiškąjį racionalų dialogą bei panašiu mąstymo principu kuriamą pragmatišką dialogą, galima rasti panašias jų prielaidas (2 pav.). Racionaliajam dialogui reikia supratingumo, logikos, išvadų, kitaip nei egzistenciniam-fenomenologiniam dialogui. Tai pirminės racionalaus dialogo prielaidos, iki prasidea argumentų ir žinojimų ieška, taip pat yra grįstos pagarba kitam, įsiklausymu į jį, dėmesingumu, atsakomybe už savo žodžius (Duoblienė, 2002; 2004). Vadinas, tai, kas yra šiuolaikinio fenomenologinio dialogo esmė, vykstant sokratiškajam dialogui yra tik nusiteikimas ieškoti tiesos. Toks nusiteikimas nėra ta-

patus fenomenologiniam dialogui, tačiau kai kuriais elementais jį primena.

Anot M. Abdallah-Pretceille, kiekvieno mokyto, siekiant perteikti žinojimą, pirminė sąlyga yra moralės filosofija, grindžiama E. Levino įžvalgomis (Abdallah-Pretceille, 2004). Būtent Levino filosofijoje atskleidžiama asmens pareiga ir atsakomybė būti atsigręžusiam į kitą, jausti jam atsakomybę, rodyti jam rūpestį. Tai, anot jo, ir yra didžiausia vertybė, kuri duota žmogui. Žinoma, kyla klausimas, ar šiuolaikinė Lietuvos jaunuomenė yra pasirengusi dialogui su Levino įvardytu *Kitu*, kuris visada yra unikalus ir nenusipėjamas (Levinas, 1994). Ar reikia dialogo, pagrįsto ne racionalumu, o pagarba ir atsakomybe, kai visuomenei trūksta kritiškumo, analitinių gebėjimų? Gal toks dialoginis moralinių problemų sprendimas yra per ankstyvas vis dar neapsisprendžiančiai visuomenei ir ypač jauniui?

Toks fenomenologinis dialogas, jei ir nesiūlo visiems suprantamų argumentų ieškos, tai bent jau sulaiko nuo dogmatizmo. Žinoma, šalia atsakomybės, rūpesčio, besąlygiško atsigręžimo turėtų būti puoselėjami ir kiti dalykai, kurie yra vertingi ugdant ir kuriuos taip pat šalia fenomenologinio dialogo siūlo Vakarų Europos ir Ka-

nados teoretikai. Tai *interpretacija* ir *kritiškumas* (M. Milot, 2004; R. Jackson, 2004).

Interpretacija iš dalies būdinga 1994 metų Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų etikos programai, o kritiškumas – 2007 metų programai. Tačiau nepabrėžus jų reikšmės, neparodžius platesnei švietėjų ir ypač mokytojų visuomenei, kaip naudoti šiuos ugdymo instrumentus ir jų mokyti, *interpretacija* ir *kritiškumas* nebuvo deramai išplėtoti.

Bendrujų dorinio ugdymo (etikos) programų analizė ir jų atnaujinimo projektas

Dorinio ugdymo tikslas pagrindinėje mokykloje – asmens dorinės kultūros pagrindai, įkūnijantys humanizmo ir demokratijos vertybes bei principus ir atliepiantys kintančias asmens ir visuomenės gyvenimo reikmes bei iššūkius (Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir standartai, 2003).

Dorinio ugdymo mokymo pagal 2003 metų bendrąsias pagrindinės mokyklos programas yra keturios teminės grupės, pagal kurias sudaryta turinio struktūra:

Pirmoji struktūros dalis *Aš–Aš*, skirta asmens savistabai, suvokimui, pažinimui, savikūrai, įsiprasminimui, antroji struktūros dalis *Aš–Tu* – santykiui su tam tikrais subjektais. Šis santykis pagrįstas ypatingu dėmesingumu Kitam, kitaip jaučiančiam ir mąstančiam, susitarimo ir supratimo bei empatijos ieškai. Trečioji – *Aš–Mes* – skirta santykiui su artimiausiais žmonėmis, įvairiomis žmonių grupėmis, bendruomenėmis, visuomene. Ketvirtoji – *Aš–Tai* parodo santykį su pasauliu, gyvąja ir negyvąja gamta, kasdieniais daiktais ir reiškiniiais, senąja ir naująja kultūra.

Programoje išskirti ir **ugdomi gebėjimai**, jų formulotės yra gana sudėtingos, bet metodolo-

giškai pagrįstos. Kiekvienas ugdomasis gebėjimas atitinka kurios nors moralės filosofijos orientyrus: egzistencinės, aprašomosios, normatyvinės, analitinės ar pragmatiškos. Taigi gebėjimų pagrindimo eklektiškumas akivaizdus.

1. *Kasdienio patyrimo gebėjimai* – rodo moksleivio gebėjimą autentiškai būti ir kurti besikeičiančiame pasaulyje (ugdomi asmeniniai gebėjimai).

2. *Deskriptyvūs (aprašomieji) gebėjimai* – rodo moksleivio gebėjimą aprašyti arba nupaskoti įvairius asmeninius ir socialinius reiškinius, kultūrines, istorines, religines vertybes (ugdomi komunikaciniai ir iš dalies socialiniai gebėjimai).

3. *Normatyviniai gebėjimai* – rodo moksleivių suvokiamas ir turimas asmenines ir visuomenines vertybes, normas, principus (ugdomi asmeniniai ir kritinio mąstymo gebėjimai).

4. *Analitiniai gebėjimai* – rodo moksleivių gebėjimą pažinti apmąstant vertybes ir įvairius reiškinius moralės požiūriu, t. y. analizuoti, sintetinti, argumentuoti, pagrįsti (ugdomi kritinio ir kūrybinio mąstymo gebėjimai).

5. *Problemų sprendimo gebėjimai* – rodo moksleivių gebėjimą analizuoti moralės problemas ir priimti sprendimus (ugdomi kritinio mąstymo, problemų sprendimo, asmeniniai ir socialiniai bei veiklos gebėjimai).

Minėtų ugdomų gebėjimų realizavimas turėtų priklausyti nuo to, kaip mokytojai bus parengti, ką jie pabrėš. Tokia programa suteikia didelę atsakomybę mokytojui, jo pasirinkimai nulems mokinio ugdymą. Galima ginčytis, ar programų rengėjams, tarp kurių buvo ir šio straipsnio autorė, vertėjo suteikti tiek daug laisvės mokytojams, užuot nukreipus juos aiškiau keliu? Matyt, toks sprendimas pasirinktas siekiant atspindėti tą pasiūlą, kuri atėjo su švietimo naujovėmis iš kitų šalių ir galimybę ją išbandyti. Tiesa, programos struktūroje daugiausia dėmesio

skiriama dialogui, nes visos struktūros dalys formuluojamos per santykį, taigi metodologijoje ima dominuoti dialogo filosofija.

2003 metais parengtos ir dabar esamos dorinio ugdymo programos naujumą galima išskleisti tokiais aspektais:

- Socialinis aspektas – asmens tapatumo ir *Aš* stiprinimas ne atsiribojant nuo kitų, o atsi- gręžiant į *Kitą*.
- Kūrybinis aspektas – moralinių vertybių at- radimas, o ne išmokimas.
- Kritiškumo aspektas – turėti savo nuomonę ir išsakyti argumentus.
- Problemų sprendimo aspektas – daryti mo- ralius sprendimus, įveikti sunkumus.
- Veiklos aspektas – projektai, globa, labda- ringos akcijos, kita veikla.

2002 metų profilinės mokyklos programa šiek tiek skiriasi, nes yra skirta mokytį filosofinės etikos, sudarant sąlygas dėstyti etiką dar ir psichologiniu, ir taikomoju aspektais. Tačiau galima įžvelgti, kad ir tai programai yra būdingi dialogo filosofijos ypatumai (Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir standartai, 2002).

Pastaruoju metu pradėta atnaujinti dorinio ugdymo programos, kaip ir visas kitas. Jau pa- rengtas naujas projektas. Jo ypatumas yra tas, kad čia atsiranda dar daugiau gana eklektiškos me- todologijos integruojamųjų elementų, siekiant atliepti šiuolaikinės visuomenės iššūkius. Ban- doma sujungti ir ekonomikos mokymo progra- mą, ir informacinių technologijų programą, dar- nios plėtros programą, tautinio ir pilietinio ug- dymo programą. Neabejotinai viskas yra svarbu ir juo labiau kad šios programos atliepia šiuolai- kines ES numatytas strategijas. Gali kelti nerimą pernelyg didelė mokymo turinio įvairovė ir sudėtingumas ją aprėpti neprarandant kokybės. Toks pavojus gali sumažėti, laikantis prielaidų, kad dominuojančia metodologija liks dialogas,

kviečiantis ne susipriešinti su *Kitu*, o ieškoti ben- drumų ar tiesiog priimti jį kaip fenomeną.

Dorinio ugdymo padėtis: pranašumai ir kritika

Nepaisant gana atidžiai rengiamų ir atnaujina- mų programų, vis dėlto akivaizdu, kad jos negali laiduoti tinkamo moksleivių rengimo, jų doros. Žinoma, programa – tai tik vienas ugdymo kom- ponentas, o profesoriaus R. Plečkaičio žodžiais tariant – tik partitūra, kuriai reikia gero atlikėjo – tai yra gero mokytojo. Vadinasi, viena iš esmi- nių problemų yra mokytojų rengima, kuri iki šiol yra diskutuojamas, o mokytojai rengiami taip, kaip ir prieš daugelį metų.

Kitas dalykas – visa infrastruktūra, kuri pa- dėtų diegti naujas ir atnaujinamas programas. Kaip pozityvų veiksnį galima pažymėti vadovė- lių rengimą ir leidybą. Atkūrus Nepriklausomy- bę daugiausiai buvo leidžiama verstinių pritaikytų etikos vadovėlių, o dabar jau visoms kla- sėms yra parengti Lietuvos kompetentingų au- torių vadovėliai, kurie atitinka bendrąsias pro- gramas. Taip pat rengiamos įvairios metodinės priemonės, knygos mokytojams, pratybų sąsiu- viniai.

Bet yra ir nepalankių dalykų. Mokyklos vis dar dažnai neįperka mokomųjų priemonių, mo- kytojai siūlo moksleiviams dirbti su tais vadovė- liais, kurie yra mokyklų bibliotekose.

Švietimo įstatymai netobuli arba jų nesilai- koma, todėl etikų darbą dirba kitų dalykų spe- cialistai. O mokyklų administracija neteikia rei- kiamo dėmesio etikos mokymui. Šis dalykas ati- duodamas dėstyti bet kurio dalyko mokytojui, jei tik jam trūksta valandų. Mokytojų darbą sun- kina tai, kad dalykas nevertinamas pažymiais, taigi, atrodo, nėra toks svarbus kaip kiti dalykai. Nėra jo egzamino. Jei etikos dalykas būtų traktuojamas taip pat kaip ir kiti dalykai, galėtų su-

laukti didesnio administracijos ir pačių moki- nių dėmesio. Taigi būtų rimčiau perimamas jo turinys, o pagal Sokratą, J. Piaget, L. Kohlbergą, išgarsinusių pažinimą, racionalų, sąmoningą ap- sispresdimą ir išmokimą, sykiu atsirastų ir dau- gjiau pagrindo moralumui reikšti.

Iš dalies kliuvinys yra ir tai, kad neliko dori- nio ugdymo ekspertų grupės, kuri prie Švietimo ir mokslo ministerijos dirbo daug metų. Dabar dorinis ugdymas yra integruotas į socialinį ug- dymą, o atsakomybė už jį perkelta socialinio ug- dymo ekspertų grupei.

Vadinasi, padėtis dabar nėra labai palanki įgyvendinti dorinio ugdymo programas. Atro- dytų, kad jos veikia atskirai nuo ugdymo proce- so, o šis atskirai nuo besikeičiančios moksleivių sąmonės ir vertybių.

Išvados

Spartūs socialiniai Lietuvos raidos tempai, esant didelei senųjų tradicijų, krikščionybės ir sovie- tinio paveldo įtakai, nulėmė, kad Lietuvos vi- suomenė yra nekritiška, orientuojasi į pačias įvai- riausias vertybes, kurios siūlomos kitų, ilgą ke- lią nuėjusių demokratinių valstybių. Atitinka- mai formuojasi Lietuvos jaunuomenė, kuri dar sparčiau nekritiškai perima atsivėrusio pasau- lio vertybes, nedaug tegalvodama, kas buvo ver- tinga tautai šimtmečius.

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų ben- drosios etikos programos daugiausia bando spręsti jaunimo moralės problemas. Parengtų ir

atnaujintų programų turinio analizė parodė, kad iš pradžių programų metodologija buvo pasi- rinktas idealizmas ir neotomizmas, vėliau ima dominuoti egzistencializmas, humanistinė psi- chologija, kurie derinami su pozityvizmu, prag- matizmu, socialiniu rekonstrukcionizmu. Tai- gi dabar dorinio ugdymo (etikos) programos gana eklektiškos, tačiau turi aiškia struktūrą ir orientyrus gebėjimams ugdyti. 2002 ir 2003 me- tų programos labiau pabrėžia fenomenologiją ir dialogo filosofiją, kuri yra itin reikšminga šiuolaikiniame pasaulyje ir ugdant. Atnaujina- mų programų projektą ketinama išplėsti įvai- riomis integruotomis programomis, kurios, vie- na vertus, plečia programos turinį ir apkrauna mokinį didesne informacija, kita vertus, išryš- kina tai, kas šiuolaikinėje visuomenėje yra svar- biausia.

Esamoms programoms kokybiškai įgyven- dinti kol kas neparengta infrastruktūra: nepri- imti įstatymai, nesudarytos ekspertų komisijos, neatnaujintas mokytojų rengimas, nepakanka lė- šų įsigyti mokomųjų priemonių, parengtų pagal programas. Taigi akivaizdu, kad programos tin- kamai veikti ir negali.

Naivu tikėtis, kad idealus programų įgyven- dinimas išspręs šiuolaikinio jaunimo moralumo problemas, tačiau sveikas protas kužda, kad op- timalus jų įgyvendinimo kontekstas yra reikš- mingas žingsnis supratingai vertybių atrankai ir gerinti moralinį klimatą Lietuvoje, o ypač tarp jaunimo.

LITERATŪRA

Abdallah-Preccille M. The religious dimension of intercultural education: challenges and realities // The religious dimension of intercultural education. Oslo, 2004.

Aramavičiūtė V. Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda. Vilnius: Gimtasis žodis, 2005.

Aramavičiūtė V. Vertybių internalizacijos pokyčiai vyriausiam mokykliniam mžiūje // Acta paedagogica Vilmensia. 2002, Nr. 9.

Bauman Z. Globalizacija / pasiekė žmogui. Vil- nius: Strofa, 2002.

Bauman Z. Intimation of postmodernity. London and New York: Routledge, 1994.

Buber M. Dialogo principas I / Aš ir Tu. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998.

Buber M. Dialogo principas II / Klausimas pavie- niui. Vilnius: Katalikų pasaulis, 2001.

- Duoblienė L. Sokratiško klausimo metodas mokant etikos: galimybės ir ribos // *Pedagogika*. VPU, 2002, Nr. 58.
- Duoblienė L. Etikos didaktika: fenomenologinis aspektas // *Pedagogika*. VPU, 2004, Nr. 71.
- Duoblienė L. Tarpkultūrinis ugdymas: tautinio tapatumo ir / ar dialogo su Kitu paieškos // *Lietuva globalėjančiam pasauliui*. Vilnius, 2006.
- Giddens A. *Asmens tapatumas ir modernybė*, 2000.
- Jackson R. Intercultural education and religious diversity: interpretive and dialogical approaches from England // *The religious dimension of intercultural education*. Oslo, 2004.
- Levinas E. *Etika ir begalybė*. Vilnius: Baltos lankos, 1994.
- Levinas E. *Apie Dievą, atcinantį į mąstymą*. Vilnius: Aidai, 2001.
- Lietuvos švietimo gairės. 2003–2007. Vilnius, 2003.
- Lickona J. *Educating for Character: How our school can teach respect and responsibility*. New York, Toronto, London, Sydney: Auckland bantam bodes, 1991.
- Milot M. A case study: Quebec // *The religious dimension of intercultural education*. Oslo, 2004.
- Radžvilas V. Lietuvos demokratija: žvilgsnis per globalizacijos prizmę // *Lietuva globalėjančiam pasauliui*. Vilnius, 2006.
- Šaulauskas M. P. Socialinė kaita: metodologija ir bendrosios tendencijos // *Socialiniai pokyčiai: Lietuva, 1992/1998*. Vilnius, 2000.
- Švietimo gairės. Projektas. 2003–2012. Vilnius, 2003.
- Zaleskienė I. Pilietinė komunikacija ir tarpkultūrinis ugdymas // *Acta paedagogica Vilnensia*. Vilnius, 2006, Nr. 16.
- Zaleskienė I. Keturiolikmečių pilietinė kompetencija // *Ugdymo psichologija*. Vilnius, 2001, 4, Nr. 2 (9).
- Bendrujų programų projektas. Vilnius, 1994.
- Bendrojo lavinimo mokyklų bendrosios programos. Vilnius, 1997.
- Bendrojo lavinimo mokyklų bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Vilnius, 2002, 2003.

METHODOLOGY OF MORAL EDUCATION IN LITHUANIAN GENERAL SCHOOLS

Lilija Duoblienė

Summary

An article deals with the problem of moral education in Lithuania, specially in General Schools. The analysis of different Curricula of moral education in last fifteen years is done and explicated, stressing change of methodology, which is basic and essential for curricula understanding and prognoses of the perspectives in moral education.

Lithuanian Curricula's for General Schools methodology is compared with methodologies those are recently suggested in other European countries. The broader Lithuanian social changes context is analyzing also: social development features, changing of students thinking and moral values, teachers training, dominant textbooks, Lithuanian educational low toward moral education.

The main point of this article as the result of investigation of curricula is eclectic methodology of recent curricula, which is not negative feature in this

situation. Eclectical style of methodology is consequence of educational innovations, efforts of educationalists, trying to gather advantages of all types of minding and teaching with a task to fill up educational gaps; those appeared in soviet time and have their continuity till now. The direction of this eclectic methodology is oriented on dialog, which is very important for social life, social communication and values. This invention is treated as a modern construct of Lithuanian moral education curricula, which correspond with European contemporary trends in moral education. The problem of disadvantages in moral field and education in Lithuania is evaluated as a result of other obstacles for effective embodying of Curricula in Lithuanian educational life and is rising as a question for farther investigations.

Key words: moral education, ethics, Curricula of General School, methodology, philosophy of dialog.

Gauta 2006 10 15

Priimta 2007 01 10